

ضرورت توجه به بعد زیبایی شناسی محیط زیست پایدار در جوامع روستایی در پرتو تبیین جایگاه ترویج و آموزش کشاورزی

صحرا محمدی مهر^۱، مسعود بیژنی*^۲، عنایت عباسی^۳

^۱ دانش‌آموخته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، گروه ترویج و آموزش کشاورزی
smohammadimehr@gmail.com

^۲ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، گروه ترویج و آموزش کشاورزی (* نویسنده مسؤل)

mbijani@modares.ac.ir

^۳ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، گروه ترویج و آموزش کشاورزی
enayat.abbasi@modares.ac.ir

چکیده

هدف این پژوهش، تبیین جایگاه ترویج و آموزش کشاورزی به منظور توجه به بعد زیبایی شناسی از طریق حفظ کارکرد محیط زیست پایدار بود. بحث پیرامون زیبایی محیط زیست پایدار همواره به عنوان یکی از منابع طبیعی مورد نیاز جوامع شهری به طور عام و جوامع روستایی به طور خاص مطرح بوده است به طوری که نیاز بشر به زیبایی محیط زیستی پایدار به عنوان جزئی از فرهنگ، قطعی است. از این رو، نقش ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان علمی بین رشته‌ای جهت تحقق این مهم بسیار حائز اهمیت می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش، مطالعه مقالات و منابع گوناگون کتابخانه‌ای مرتبط با آگاهی‌های زیست محیطی پایدار بود که با استفاده از روش تحلیل محتوایی و بررسی اسنادی صورت گرفت. یافته‌ها نشان داد دل بستگی مکانی و برقراری ارتباط با محیط زیست طبیعی به عنوان دو عنصر اثرگذار بر بعد زیبایی شناسی محیط زیست پایدار در راستای رویکرد ترویج و آموزش کشاورزی می‌تواند از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی برای کودکان و خانواده‌های آنها، هماهنگی با سایر ارگان‌ها از جمله آموزش و پرورش و شهرداری، نصب بیلبردهای آموزشی در محیط روستا و برگزاری همایش‌های مرتبط در این راستا مورد بررسی قرار گرفتند. از این رو، پیشنهاد می‌شود تا با ارائه راهبردها و سیاست‌های مطرح شده در پژوهش به تحقق هرچه بیشتر این مهم دست یافت.

کلمات کلیدی: زیبایی شناسی، محیط زیست پایدار، ترویج و آموزش کشاورزی.

The Necessity of Paying Attention to the Aesthetic Dimension of Sustainable Environment in Rural Communities: Explaining the Role of Agricultural Promotion and Education

Sahra Mohammadi-Mehr¹, Masoud Bijani², & Enayat Abbasi³

¹ Former M.Sc. Student of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture, Tarbiat Modares University (TMU)

smohammadimehr@gmail.com

² Assistant Professor of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture, Tarbiat Modares University (TMU)

mbijani@modares.ac.ir

³ Assistant Professor of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture, Tarbiat Modares University (TMU)

enayatabbasi@gmail.com

Abstract

This study aimed to explain the status of agriculture extension and education in order to consider the aesthetical dimension through maintaining the efficacy of sustainable environment. There have always been debates on the aesthetical aspects of the sustainable environment as one of the natural resources needed by urban communities in general and rural communities in particular, so that the humans' need for the aesthetics of the sustainable environment as an integral part of culture is decisive. Hence, the role of agriculture extension and education as an interdisciplinary science is critical in reaching this goal. In this research, the required data were collected through studying various library papers and resources on sustainable environmental awareness. The data was analyzed using content analysis along with document analysis. Findings indicated that place attachment and communication with the natural environment as two factors affecting the aesthetic dimension of sustainable environment with an approach to agriculture extension and education can be considered through conducting training courses for children and their families, cooperating with other organs, including educational institutions and municipalities, installing educational billboards in rural environment, and holding relevant conferences in this regard. Hence, it is recommended that this policy be achieved by presenting the strategies and policies proposed in this research.

Keywords: Aesthetic, Sustainable environment, Agricultural extension and education.

مقدمه

محیط زیست طبیعی در مناطق روستایی، به واسطه نزدیکی بیشتر به طبیعت، اثرات مستقیمی بر طبیعت می‌گذارد و به دلیل تأثیراتی که از طبیعت می‌پذیرد به عنوان یکی از ابعاد حساس و آسیب‌پذیر در روستاها در نظر گرفته می‌شود و نباید حفاظت از آن را به حال خودش رها کرد، چرا که محیط زیست روستا یکی از موضوعات مهمی است که علاوه بر ضرورت توجه به زیبایی آن در برنامه‌های ملی، خود روستاییان نیز به عنوان کنشگران اصلی محیط زیست طبیعی، می‌باید توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند (رضوانی و روستایی، ۱۳۹۴). همواره ارزش مناظر بویژه در تنوع، زیبایی و منحصر به فرد بودن آن‌ها، زمینه‌ای برای تفریح انسان‌ها در طبیعت را فراهم آورده است. به طوری که چشم اندازها، عاملی مهم و تأثیرگذار در ارضای ذوق هنری هستند و در اموری همچون گذراندن اوقات فراغت به عنوان شاخه‌ای از اقتصاد در دهه‌های اخیر بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته‌اند، نقش مهمی دارند (Gruehn & Roth, 2010). از این رو، نکته حائز اهمیت این است که بحث چشم‌انداز صرفاً از نقطه نظر زیبایی‌شناسی دیده نمی‌شود و با زیبایی‌های طبیعی نیز مترادف نمی‌باشد؛ بلکه معنای عمیق آن به سطح درک فرهنگ و تبدیل شدن نمادی آن از هویت یک جمعیت تعریف شده است؛ به طوری که بحث چشم‌انداز (از جنگل تا مزرعه)، نه تنها مربوط به یک فضای باز و آزاد است بلکه به شخصیت افراد روستایی نیز کمک می‌کند و می‌تواند نقش مهمی در اقتصاد جامعه روستایی داشته باشد (Bruni, 2016).

با توجه به این که محیط روستاها تا حدودی زیبایی طبیعی خود را به دلیل دوری از شهرها و زندگی صنعتی حفظ کرده و کمتر در معرض آلودگی‌های محیطی بوده‌اند؛ اما، گاهی عدم توجه روستاییان به زیبایی زمین‌های کشاورزی و مناظر طبیعی با توجه به عواملی مانند شیوه‌های نامناسب مدیریت مزارع، استفاده نامناسب از ادوات کشاورزی، ساخت و سازهای غیراستاندارد و مواردی این چنین باعث شده تا به زیبایی این چشم‌اندازهای طبیعی آسیب وارد شود؛ ولی به دلیل محدودیت‌هایی که برای مطالعه بر روی رفتارهای زیست‌محیطی روستاییان وجود دارد نمی‌توان چارچوب نظری مناسبی در این زمینه ارائه کرد (Price & Leviston, 2014). مطالعات اخیر در زمینه ترجیحات منظر در محیط‌های روستایی نیز، نشان می‌دهد که زیبایی چشم‌انداز تا حد قابل توجهی وابسته به رفتار کشاورزان است (Gruehn & Roth, 2010). از این رو، یکی از راه‌های برقراری ارتباط با طبیعت پیرامون، درک بصری و زیبایی دیداری آن به عنوان یک ضرورت مطرح است؛ به طوری که در زمینه بررسی کیفیت منظر، علاقه افراد به زیبایی محیط به ویژگی‌های بصری مربوط به درک آن‌ها از چشم‌انداز بستگی دارد (Rosley et al., 2013). از طرفی، برای ارزیابی ارزش زیبایی‌شناختی از منظر روستایی، این امر به عنوان بخشی از حفاظت و نگهداری از محیط طبیعی اطراف محسوب می‌شود (Ibid)؛ چرا که مطالعات نشان می‌دهد، نوع نگرش مردم روستایی نسبت به طبیعت، به ارزش‌های آن‌ها وابسته است و حتی به طور خاص‌تر، ارتباط مثبتی بین ارزش‌های زیست‌محیطی و اولویت‌بندی افراد در زیبایی مناظر طبیعی وجود دارد (Ives & Kendal, 2013). با این حال، زندگی در طبیعت (تعامل با زیبایی‌های طبیعت) برای مدتی طولانی به عنوان یک پناهگاه آرام از هرج و مرج، سر و صدا و آلودگی شهرها درمانی برای استرس‌های زندگی مدرن است که در این میان، طبیعت روستا اثر شفا بخش دارد (Brady, 2006).

به طور کلی، افراد هر جامعه از دیرباز برحسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی و فرهنگی برخورد متفاوتی با محیط زیست داشته‌اند. این برخوردها ممکن است کاملاً منفی و علیه محیط زیست یا به عکس، کاملاً مثبت و به سود آن، یا حتی خنثی باشد (فتحی و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین، رفتارهای زیست‌محیطی به عنوان اقدامات آگاهانه انجام شده توسط فرد، یا به منظور کاهش اثرات منفی فعالیت‌های انسانی بر محیط زیست طبیعی یا مصنوعی؛ به عنوان مثال کاهش منابع و مصرف انرژی، استفاده از مواد غیرسمی و کاهش تولید زباله، یا حتی به عنوان افزایش کیفیت و زیبایی محیط زیست تعریف گردیده است (Carmi et al., 2015; Sawitri et al., 2015). در مجموع، رفتار زیست‌محیطی مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در طیف وسیعی از احساسات و تمایلات قرار دارد (شبییری و همکاران، ۱۳۹۲). از طرفی، بشر همیشه با طبیعت پیرامون خود در تعامل بوده و این ارتباط به احساس‌های ذهنی مرتبط با

جهان طبیعی وی برمی گردد (Nisbet, 2014)؛ به طوری که می توان این تعامل را به سه مرحله کلی تقسیم کرد: ۱- دوره تسلط طبیعت بر انسان: در این دوره، انسان کاملاً مقهور طبیعت بود و نمی توانست هیچ دخل و تصرفی در طبیعت انجام بدهد و اگر تصرف جزئی و اندکی هم بر طبیعت می داشت، خیلی شدید و دگرگون کننده نبود و محیط زیست توان بازسازی این تغییرات را داشت. این دوره با آفرینش انسان شروع شد و خود به چند مرحله مانند غارنشینی، روستانشینی، ایجاد شهرهای کوچک و بزرگ و ایجاد تمدن های نخستین تقسیم گردید؛ ۲- تسلط انسان بر طبیعت: در این دوره، بشر مقهور طبیعت به صنایع ماشینی و کارخانه های کوچک و بزرگ مجهز گردید. انسان این دوران برای افزایش تولیدات خود به منابع بیشتری از طبیعت احتیاج داشت؛ از این رو، تخریب و نابودی طبیعت را در پیش گرفت و با تصرفات بی رویه خود علاوه بر تخریب زیبایی های محیط زیست، انواع آلودگی ها را نیز سبب گردید. در این دوره بود که اهمیت انسان نسبت به محیط زیست با توجه به علایم تهدید کننده مضر برای این کره خاکی افزایش پیدا کرد؛ شاهد این مدعا نیز آلودگی های روزافزون آب، زمین، هوا و نظایر آن می باشد به طوری که لایه ازن روز به روز نازک و نازک تر می شود، سرطان ها و انواع امراض افزایش می یابند، کویرها و بیابان ها گسترش یافته و زیبایی های طبیعت کاهش پیدا می کند. از این رو، تنوع زیستی نیز آماج حرص و زیاده خواهی انسانی قرار می گیرد و از توازن و زیبایی محیط زیست می کاهد؛ لذا در سرتاسر جهان، تلاش های گسترده ای برای بهره برداری بهینه از طبیعت و نظم بخشیدن و قانونمند کردن رابطه انسان با محیط صورت گرفت (پاپلی یزدی، ۱۳۷۴) که به علت عدم برنامه ریزی مناسب زیست محیطی و عدم توجه به حفظ زیبایی منابع طبیعی در گذشته، بحران های زیست محیطی بشر را روز به روز با مشکل بیشتری مواجه ساخته است. ۳- دوره تعامل انسان با طبیعت: این دوره، عصر همزیستی با طبیعت است، گسترش آلودگی های زیست محیطی ایجاد شده در دوره دوم منجر شد تا بعضی از کشورهای پیشرفته و صنعتی به اقداماتی به منظور جلوگیری از تخریب هر چه بیشتر زیبایی های محیط زیست بپردازند (میرزاده و سپهری فر، ۱۳۹۲). به طوری که در این بررسی ها، محیط انسان را از محیط طبیعی وی جدا نمی کنند و انسان را به عنوان بعدی غیر قابل تفکیک از شرایط محیطی مورد بررسی و پژوهش قرار می دهند (صالحی عمران و آقامحمدی، ۱۳۷۸). به طور خلاصه، در تعاملات بین این سه نوع رابطه انسان در طول تاریخ با محیط می توان گفت، محیط زیست طبیعی بیشترین تغییرات را پذیرا بوده است.

در این راستا، بحث پیرامون زیبایی شناسی چشم انداز به عنوان یکی از مهمترین مباحث مطرح شده در پایداری محیط زیست طبیعی می باشد (Danaci, 2015). زیبایی شناسی محیط زیست یکی از سه یا چهار شاخه های جدید و مهم زیبایی شناسی است که به منزله یک حوزه مطالعاتی مهم در سال های اخیر پدید آمد و بر ارزیابی زیباشناختی محیط های طبیعی انسان ناظر است؛ اما ریشه در سنت های پیشین و تجربه زیباشناختی طبیعت دارد (کارلسون و رهادوست، ۱۳۸۷). در ادبیات زیبایی شناسی پایدار زیست محیطی تلاش می شود تا یک سری دلایل از دیدگاه روانی، برای نشان دادن این که چرا انسان ها یک چشم انداز زیبا و خاص را بر مکان های دیگر ترجیح می دهند اشاره دارد (Prior, 2017). به طور کلی، زیبایی شناسی زیست محیطی در نتیجه ارتباط با زیبایی شناسی به دنبال توصیف و درک همه ابعاد زیبایی شناختی از زندگی روزمره است که در حال حاضر به ارزش های مهم زیست محیطی روی آورده است (Brady, 2006). موضوع اصلی در مباحث پایداری زیبایی شناسی زیست محیطی، حس زیبایی شناختی از محیط طبیعی و طبیعت است (Svabo & Ekelund, 2015). از این رو، می توان گفت زیباشناسی محیط زیست پایدار تجربه زیباشناختی انسان از جهان پیرامون او است و آرامش نسبی از انواع مناظر مختلف در یک منطقه، به عنوان کلید تحقیق در ادبیات ترجیحات چشم انداز مطرح است. زیبایی شناسی به طور گسترده ای مربوط به درک آنچه ممکن است زیبا و با ارزش باشد در یک محیط خاص اشاره دارد (Prior, 2017). می توان گفت حفظ محیط زیست پایدار به زیبایی شناختی محیط مرتبط است (Svabo & Ekelund, 2015). باورهای مردم درباره چگونگی برقراری ارتباط با طبیعت به عنوان بخش مهمی از احساسات آن ها توسعه یافته است. به طوری که کشاورزان استرالیایی جهت برقراری ارتباط با طبیعت اقدامات مهمی از جمله حفاظت از پوشش های گیاهی محلی را گزارش کردند که این امر حاکی از نیاز به حس زیبایی طبیعت می باشد. زیبایی فرآیندی است که انگیزه افراد را فراتر از علایق آن ها به بخشندگی و مهربانی تبدیل می کند (Zhang et al., 2014). در این راستا، تحقیقات نشان می دهد تغییر نگرش روستاییان نسبت به محیط زیست طبیعی در رفتار، پذیرش شیوه های حفاظتی و شرکت در برنامه های مربوط به احیای زمین های کشاورزی، در شکل

گیری رفتارهای زیبایی شناسی زیست محیطی روستاییان نقش حائز اهمیتی دارد که در این میان، پیشرفت در فناوری به عنوان یک عامل مهم و تعیین کننده فعالیت های کشاورزی که برای زیبایی محیط زیست سودمند است، شناسایی شده است (Price & Leviston, 2014). در این راستا، نتایج نشان می دهد افرادی که مناظر روستایی را بهتر می شناسند، تمایل بیشتری برای حمایت و شرکت در طرح های ابتکاری به منظور حفاظت از زیبایی های محیط زیست خواهند داشت (Ramkissoon et al., 2013). همچنین مطالعات زیادی در سطح ملی به بررسی رابطه بین فضای سبز و سلامتی افراد پرداخته است به طوری که مطالعات پارک و ماتسون نشان داد بیماری که به طور تصادفی بعد از عمل جراحی در اتاق هایی قرار گرفتند که در آن چندین نوع گل و گیاه وجود داشت، در طول دوره نقاهت بهبود پیدا کردند و به طور قابل توجهی بعد از عمل جراحی از مسکن های کمتری استفاده کردند و واکنش های فیزیولوژیکی مثبت تری به فشار خون سیستولیک و ضربان قلب از خود نشان دادند؛ همچنین درد، اضطراب و خستگی کمتری هم احساس می کردند (Park & Mattson, 2008).

در این میان نیز پژوهش های مختلفی پیرامون توجه به بعد زیبایی شناسی مناظر صورت گرفته است که در ادامه به بررسی مواردی چند از آنها می پردازیم. نتایج مطالعات ولی زاده و بیژنی (۱۳۹۵: الف) در تحقیقی با عنوان تحلیل مؤلفه های مؤثر بر نگرش زیبایی شناسی محیط زیستی از دیدگاه روستاییان شهرستان میاندوآب، نشان داد رابطه معنی داری میان نگرش زیبایی شناسی زیست محیطی و متغیرهای دانش زیبایی شناسی، معنویت و اخلاق و محیط وجود دارد و دانش زیست محیطی دارای بیشترین توانایی برای پیش بینی نگرش زیبایی شناسی محیط زیستی جامعه مورد مطالعه بود. از این رو، بحث پیرامون برقراری ارتباط با طبیعت را می توان به عنوان عنصری کلیدی در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار داد. همچنین، نتایج حاصل از مطالعات ولی زاده و بیژنی (۱۳۹۵: ب) در تحقیقی با عنوان کاربرد نظریه نیازهای مازلو در واکاوی نگرش زیبایی شناسی زیست محیطی (مورد مطالعه: روستاییان شهرستان میاندوآب) به بررسی متغیرهای مؤثر بر نگرش زیبایی شناسی با توجه به سطوح مختلف نظریه مازلو مانند سطح تحصیلات، جنسیت و شرکت در کلاس های آموزش زیست محیطی پرداختند. نتایج حاصل از تقسیم بندی افراد بر اساس سطوح مختلف هرم نیازهای مازلو نشان داد بیشتر افراد روستایی در سطح نیاز احترام قرار دارند و هیچ کدام از پاسخگویان در سطح نیاز فیزیولوژیکی قرار نداشتند و ادراک زیبایی شناسی زیست محیطی در بین دو سطح نیاز اجتماعی و احترام به صورت معنی داری بیشتر از سطوح پایین هرم نیازها قرار داشت. از این رو، می توان مؤلفه دل بستگی مکانی را متناسب با تحقیق مورد نظر مورد بررسی قرار داد. همچنین در این زمینه، مطالعات (Han 2015) در تحقیقی با عنوان رفتارهای زیست محیطی روستاییان پیرامون مسکن سبز: تلفیقی از نظریه ارزش - باور - هنجار و نظریه رفتار برنامه ریزی شده، به بررسی متغیر رفتار زیست محیطی پرداخت و به این نتیجه رسید که الگوی موجود شامل یک سطح رضایت از قدرت پیش بینی برای فهم زیست محیطی نسبت به نظریه های موجود است. نقش متغیرهای نگرش، کنترل رفتار درک شده و تعهد اخلاقی در تشکیل نیت رفتاری مهم است. مطالعات Price & Leviston (2014) نیز در تحقیقی با عنوان پیش بینی شیوه های کشاورزی محیط زیست گرایانه در جامعه، تأثیرات روانی و زمینه ای در مدیریت زمین با ترکیب الگوی ارزش - عقیده - هنجار و الگوی رفتار برنامه ریزی شده آیزن به چارچوبی در این زمینه دست یافتند. همچنین، فعالیت های محیط زیست گرایانه به عنوان متغیر اصلی در نظر گرفته شد. عوامل زمینه ای، ارزش ها، نگرش ها و هنجارها به عنوان پیش بینی کننده های مهم شناسایی شدند. نتایج نشان داد مهارت و توانایی، محدودیت های زیست محیطی، ارزش بوم زیستی و داشتن حس نسبت به توانایی کنترل سرنوشت رابطه مثبت و معنی داری با فعالیت های محیط زیست گرایانه دارند. از این رو، دو متغیر دل بستگی مکانی و برقراری ارتباط با طبیعت متناسب با پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

به طور کلی، در ارتباط با عوامل مؤثر بر زیبایی شناسی محیط زیست پایدار و با توجه به پیشینه پژوهش توجه به دو عامل کلیدی دل بستگی مکانی و برقراری ارتباط با طبیعت بسیار حائز اهمیت است. به طور خلاصه، دل بستگی مکانی شامل چندین جنبه از پیوند بین مردم - مکان از جمله احساسات، دانش، عقاید و رفتار در ارتباط با مکان را تحت تأثیر قرار می دهد و از فرآیندهای روانی، اجتماعی و فرهنگی ناشی می شود. از طرفی، دل بستگی مردم به مکان برای محققان روانشناسی این فرصت را فراهم می آورد تا این تأثیر را بر رفتارهای محیط زیست گرایانه بررسی نمایند (Ramkissoon et al., 2012). دل بستگی مکانی با درک ویژگی های برجسته از یک محیط خاص آغاز می شود، دارای

معانی شخصی و جمعی، پیشرفت به سمت یک پیوند عاطفی بین فرد یا جامعه و یک محل خاص و در نتیجه قدرانی از زمین که فراتر از ارزشی که دارد از آن استفاده می‌شود اشاره دارد (Robinson & Elliott, 201). در این زمینه، دانشپور با مطالعه تحقیقات مختلفی مانند (Taylor et al., 1985) به هشت عامل مؤثر در شکل‌گیری دلبستگی مکانی اشاره کرد (سجادزاده و همکاران، ۱۳۹۴). (جدول ۱)

جدول ۱- عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دلبستگی مکانی

ردیف	عوامل	توضیحات
۱	کالبدی	زمینه و بستر، وجود تسهیلات و خدمات، موقعیت قرارگیری در زمینه شهری و نحوه ارتباط با پیرامون.
۲	اجتماعی	براون و ورمر به سه عامل اشاره داشتند: ویژگی‌های فردی و گروهی کاربران، میزان تماس و صمیمیت افراد در مکان و میزان مشارکت در فعالیت‌های گروهی و مراسم‌های جمعی. لاو به چهار ابزار فرهنگی در این زمینه اشاره داشت: دودمان: فرد را با مکان در چارچوب هویت‌های تاریخی آن با خانواده‌اش ارتباط می‌دهد. نگاه به نظام عالم وجود و فلسفه هستی: ناشی از دیدگاه‌های مذهبی و اسطوره‌شناسی یک فرهنگ است که بر فرد و دلبستگی او با مکان مؤثر است. زیارت و آیین‌ها: در رابطه با مکان‌هایی است که برای افراد و گروه‌ها معانی خاصی دارد. روایت: با توصیف‌ها و روایت پیرامون مکانی خاص با زندگی افراد در ارتباط است. به سن، جنسیت، درآمد، وضعیت تأهل، تحصیلات، طبقه اجتماعی و شغل بستگی دارد.
۳	فرهنگی	تأکید بر تسهیلات، تناسب مکان با عملکرد و زمینه، پایداری، مشخصات بصری، مدیریت، ارزش اقتصادی مکان، تجسم ساکنین از واحدهای مشابه و بافت اجتماعی مکان، ارتباطات اجتماعی و مشخصات زمینه‌ای مکان.
۴	فردی	رضایتمندی از مکان
۵	عوامل فعالیتی و تعاملی	در برگزاری فستیوال‌ها، جشن‌ها و فعالیت‌های ورزشی تأثیر مثبتی دارد.
۶	زمان	مدت سکونت و آشنایی با مکان در افزایش دلبستگی مکانی تأثیر مثبتی دارد.
۷	مشارکت در طراحی	حضور افراد در فرآیند تأسیس مکان باعث می‌شود تا احساس بیشتر و بهتری به آن مکان داشته باشند.
۸		

منبع: (سجادزاده و همکاران، ۱۳۹۴)

همچنین بحث پیرامون برقراری ارتباط با طبیعت مقیاسی است از سطح ویژگی‌های فردی، حسی و عاطفی به منظور چگونگی برقراری ارتباط با جهان طبیعی که به صراحت مفهومی از مؤلفه عاطفی ارتباط انسان با طبیعت است. از این رو، اعتقاد به این است که محیط‌زیست طبیعی بخش مهمی از یک خودپنداره است (Capaldi et al., 2014). حتی به نظر می‌رسد ارتباط با طبیعت نگرانی‌های زیست‌محیطی و رفتارهای پایدار را بعد از کنترل نگرش‌هایی که شامل حس ارتباط نمی‌شود نیز پیش‌بینی نمی‌کند. ارتباط با طبیعت، به عنوان تفاوت‌های فردی در درک، نگرش و ارتباط تجربی با محیط‌زیست طبیعی تعریف شده است (Zelenski & Nisbet, 2014; Zelenski et al., 2014). تفاوت‌های فردی در ارتباطات ذهنی با طبیعت همواره نگرش، رفتار، شادی و نشاط را در افرادی که طرفدار محیط‌زیست هستند پیش‌بینی کرده است (Zelenski et al., 2015). به طوری که، در این زمینه نیز ثابت شده است بین ارتباط و تعامل با زیبایی‌های طبیعت با آرامش و سلامت روانی انسان‌ها همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد که هر دو این متغیرها از لحاظ فکری پیش‌بینی‌کننده‌های مستقل و معنی‌داری از موافق بودن هستند. از طرفی ارتباط و تعامل با زیبایی‌های طبیعت مفاهیم متفاوتی هستند که با سلامت روانی مرتبط می‌باشند (Zhang et al., 2014) که با توجه به این امر افراد در برقراری چگونگی این ارتباط با یکدیگر متفاوت عمل می‌کنند. به طوری که مردم

در کشورهای در حال توسعه، محیط‌زیست ملی و محلی خود را به دلیل مسائل جدی مانند اثرات گلخانه‌ای، آلودگی هوا، آلودگی آب و مدیریت مواد زائد در شرایط ضعیفی می‌بینند (Dagher & Itani, 2014).

در این میان و با وجود همه این تفاسیر از آنجا که فلسفه ترویج کشاورزی با فلسفه روانشناسی و توجه به بعد زیبایی‌شناسی محیط‌زیست پایدار گره خورده است می‌توان با ارتقا سطح دانش و آگاهی مخاطبان زمینه‌های توجه به محیط‌زیست و در نتیجه زیبایی محیط‌زیست را در جامعه فراهم آورد. یکی از مهمترین اهداف ترویج، آموزش و ارشاد افراد برای توجه به پایداری محیط‌زیست می‌باشد که یکی از جنبه‌های آن زیباشناختی محیط زیست طبیعی است. این امر می‌تواند به عنوان یک عامل نیرومند عمل کند و مروجان نیز آموزش‌های مورد نیاز را به منظور ایجاد تغییرات رفتاری مطلوب ارائه دهند و حتی مسائل مربوط به زیبایی محیط روستا را به نهادهای رسمی منتقل کنند. اما، با این وجود متأسفانه در این زمینه کمبود آموزش‌های ترویجی و یا محتوای نامناسب آن‌ها به عنوان یک معضل اساسی مطرح می‌باشد. از این‌رو، باید توجه داشت که سنخیت تنگاتنگی بین حیطه عمل برنامه‌های آموزشی ترویج در راستای زیبایی محیط وجود دارد. با توجه به این موضوع، نظام ترویج کشاورزی به عنوان یک نظام مداخله‌گر در بخش کشاورزی، با درک این حقیقت و برای تحقق اهداف روانی و رفتاری خود تغییر عواطف، نگرش‌ها و ارزش‌های افراد را در نظر دارد (آی‌اس و آراس، ۱۳۶۸). این در حالی است که ترویج این توانایی را دارد که پیام‌آور اطلاعات و ارزش‌های نوینی در زمینه رفتار زیبایی‌شناسی روستاییان از دیدگاه روانشناختی نسبت به محیط‌زیست باشد تا از این طریق بتوان بحران‌های مربوط به زیبایی محیط‌زیست را حل کرد. از این‌رو، به منظور دستیابی به محیط‌زیستی پایدار نیاز به مداخله‌گری مطالعات فرارشته‌ای مانند ترویج کشاورزی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. در این راستا، ترویج یک نهاد رسمی است که ماهیت دوگانه‌ای به صورت رسمی و هم غیررسمی دارد (ملک‌محمدی، ۱۳۸۶). به عبارت دیگر، هم با بخش غیررسمی مانند روستاییان و گروه‌های هدف و هم با بخش رسمی مانند وزارت جهاد کشاورزی در ارتباط است. مروجان نیز به تبع این رابطه دوگانه، نقش دوگانه‌ای ایفا می‌کنند؛ از یک سو، برای گروه‌های هدف آموزش‌های مورد نیاز را به منظور ایجاد تغییرات رفتاری مطلوب ارائه می‌دهند و از سوی دیگر مسائل مربوط به محیط روستا را به نهادهای رسمی منتقل می‌کنند. تحقق این مهم در گرو صلاحیت‌های اساسی برای مروجان به عنوان دانش پایه، نگرش، مهارت و رفتارهایی تعریف شده‌اند که به انجام بهتر برنامه‌ها می‌انجامد (Maddy et al., 2002). از این‌رو، ترویج و آموزش کشاورزی از جمله خدمات آموزشی در توسعه پایدار محسوب می‌شود که با ایفای نقش یک رابط، به منظور حمایت بین روستاییان و مراکز پژوهشی و تحقیقاتی به آن‌ها کمک می‌کند، تا با یافتن راه‌حل مسائل و مشکلات، زندگی بهتری برای خود بسازند (عابدی‌سروستانی و شاه‌ولی، ۱۳۸۸). به همین دلیل، اهمیت مشارکت در برنامه‌های ترویجی به گونه‌ای است که یکی از اصول اساسی ترویج را به آن اختصاص داده‌اند. همچنین، طراحی و اجرای برنامه‌ها نیز باید به گونه‌ای باشد که مشارکت مردم در همه مراحل آن وجود داشته باشد.

روش‌شناسی تحقیق

این مقاله یک مطالعه کتابخانه‌ای و مروری است که از طریق جمع‌آوری اطلاعات و منابع موجود در اینترنت و کتابخانه بررسی شده است و نتایج حاصل از آن با توجه به پیشین‌پژوهی بدست آمده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دیر زمانی است که انسان بواسطه فعالیت‌های تخریب‌کننده، موجبات آلودگی محیط‌زیست خود را فراهم آورده و علی‌رغم وخامت اوضاع و هشدار مکرر دانشمندان و کارشناسان مربوطه متأسفانه به دامنه آلودگی خود می‌افزاید و مسایل حاد و بغرنجی در کنار عدم توجه به زیبایی محیط‌زیست روز به روز در حال گسترش است (عطایی و همکاران، ۱۳۹۶). به طوری که یکی از مهم‌ترین موضوعات در این زمینه آلودگی دیداری (بصری) می‌باشد که سال‌هاست گریبان‌گیر شهرها و حتی جوامع روستایی گردیده و موجب آسیب به این کره خاکی شده

است. در این میان جوامع روستایی با توجه به نقشی که در توسعه ملی دارند از جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های توسعه پایدار برخوردار هستند.

از آنجا که بحث پایداری محیط‌زیست تنها راهکار موثر در زمینه زیبایی و در نتیجه حفظ محیط‌زیست طبیعی می‌باشد. از این رو، باید موازنه‌ای بین ضرورت‌های زیست‌محیطی و نیازهای توسعه برقرار شود تا خسارتی به انسان و محیط‌زیست وارد نشود و برای آیندگان نیز باقی بماند. بر این اساس هر کس باید به قدر توان و مسئولیتی که دارد و می‌تواند نسبت به زیبایی محیط‌زیست این شالوده حیات که همانا موهبتی الهی است نهایت تلاش خود را نماید. از این رو، هدف این مقاله توجه به بعد زیبایی‌شناسی محیط‌زیست پایدار روستاییان در پرتو تبیین جایگاه ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان تاثیرگذارترین افراد در وضعیت زیست‌محیطی آینده جامعه بود. حفاظت از زیبایی‌های محیط‌زیست یکی از نیازهای اساسی جامعه جهانی است که مردم از هر قوم و فرهنگی در قبال این مسأله مسئولیت دارند. از این رو، پیشنهاد می‌شود انگیزه لازم برای فراگیر شدن فرهنگ حفظ زیبایی محیط‌زیست حمایت و مشارکت فعالانه جوامع شهری و بویژه جوامع روستایی مورد توجه قرار بگیرد که این امر نیز ملزم به تغییر رفتار افراد به سمت و سوی توجه به زیبایی محیط‌زیست پایدار می‌باشد. آنچه از مطالعه این بحث مطرح شد نقش حائز اهمیت ترویج کشاورزی در ارتباط با تغییر رفتار افراد به بعد زیبایی محیط‌زیست بود. در حقیقت ترویج کشاورزی می‌تواند یک شهروند زیست‌محیطی را بوجود آورد. از این رو، می‌توان با افزایش سطح دانش و ارتقای آگاهی زیست‌محیطی روستاییان دانش، نگرش و در نتیجه رفتار زیست‌محیطی آنها را ارتقا داد. لذا پیشنهاد می‌شود نهاد ترویج و آموزش کشاورزی از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی با محتوای مناسب و به روز توسط مجریان این دوره‌ها نقش پررنگی در توانمندسازی روستاییان بر مبنای توجه به حفظ زیبایی محیط‌زیست، هماهنگی با ارگان‌هایی از جمله آموزش و پرورش و شهرداری، نصب بیلبردهای آموزشی در محیط روستا و برگزاری همایش‌های مرتبط در این راستا حس مسئولیت را در افراد تقویت کرد. در این میان نهادهای بین‌المللی و دولت‌ها نیز که وظیفه سیاست‌گذاری و عمل به تعهدات قانونی خود را در گرو توجه به بعد زیبایی‌شناسی محیط‌زیست دارند بیش از گذشته باور یکایک انسان‌ها به نقش تعیین‌کننده خود در بهبود وضعیت موجود و توجه به هشدارهای زیست‌محیطی مهم و تاثیرگذار خواهد بود. به طوری که، مطالعات پیشین همچون جهانی و محمدی فاضل (۱۳۹۵) نیز تاکید دارند که موقعیت چشم‌انداز، تنوع و ترکیب منظر نقش موثری در درک افراد از منظر دارد. به همین دلیل ارزیابی کیفیت زیباشناختی منظر به عنوان موضوعی ذهن‌گرا یا غیرعینی شناخته می‌شود. از طرفی، با توجه به این که مناظر کشاورزی در حال تبدیل شدن به بیابان هستند، ترویج می‌تواند ماهیت کشاورزی را از روتین بودن تغییر دهد و به سمتی حرکت کند که با یک‌سری از برنامه‌ها و تغییر وظایف، فرآیندهای محیط طبیعی را مدیریت کرده و نتایج را مشاهده نماید. از این رو، به دلیل این که مروجان تخصص در زمینه‌های مختلف ندارند تنها می‌توانند نقش کارشناس را اجرا کنند و ناظر بر رفتارهای کشاورزان با طبیعت به منظور توجه به حفظ و زیبایی آن و حمایتگر آنان باشند (Roling & Jiggins 1994). با این وجود، یکی از عوامل محدودکننده در ترویج عدم دسترسی به کادر مجرب و ماهر است که هنوز کشورهای در حال توسعه از جمله ایران در زمینه توجه به زیبایی محیط‌زیست از کمبود نیروی انسانی با صلاحیت در بخش ترویج کشاورزی رنج می‌برد. بنابراین، یک مشکل عمده در طراحی طرح‌ها و تحقیقات میدانی این است که درک و دانش روستاییان پیرامون زیبایی‌های طبیعت به دلیل کمبود مروج در این زمینه نادیده گرفته شده است (Ahnstrom et al., 2009). به طور کلی، با توجه به اینکه پژوهش حاضر صرفاً یک بحث کلیشه‌ای نیست و موضوعی جدید و به روز است. از این رو، جا دارد در پژوهش‌های آتی پیرامون مباحث آن مانور بیشتری داده شود و در زمینه توصیف و توضیح زیبایی‌شناسی زیست‌محیطی ایده‌های مناسبی از آن گرفت. همچنین، ترویج کشاورزی در توجه به ارزش ذاتی طبیعت (زیبایی‌های طبیعت) و حمایت از محیط‌زیست، در توسعه پایدار نیز نقش گسترده‌ای دارد. بحث وابستگی و دلبستگی به طبیعت به منظور تلاش برای توجه به بعد زیبایی محیط‌زیست و اصلاح رفتارهای نامناسب انسان با طبیعت نیز حائز اهمیت است و از جمله موضوعاتی است که پتانسیل بالایی برای تحقیقات آتی دارد. به طوری که هر چه روستاییان بهتر با طبیعت ارتباط برقرار کنند دلبستگی مکانی (تعلق مکان) آن‌ها نسبت به محیط روستا بیشتر خواهد بود. پیشنهاد می‌شود تا به امکانات رفاهی و زیرساز روستاها توجه شود، تا افراد به روستا احساس تعلق مکان داشته باشند. از طرفی، برقراری ارتباط

با طبیعت در پیش بینی نگرش‌ها و رفتارهای زیبایی محیط‌زیست‌گرایانه افراد موثر می‌باشد و پیشنهاد می‌شود تا به منظور شادی و سرزندگی، افراد با زیبایی‌های طبیعت در ارتباط باشند. این امر از طریق گذراندن وقت در طبیعت بر روحیه افراد تاثیرگذار باشد. پژوهش بر روی تجربه زیبایی‌شناسی نیز پیشنهاد می‌گردد. همچنین، به دلیل اهمیت رفتارهای روستاییان به بعد زیبایی محیط‌زیست پایدار، توجه به رفتارهای زیبایی‌شناسی زیست‌محیطی روستاییان مسئله مهمی است که باید، تحقیقات و مطالعات میدانی بیشتری در این زمینه صورت بگیرد. انجام بررسی‌های تطبیقی در این زمینه بر عملکرد سازمان‌های حفاظت از محیط‌زیست و دولت‌ها در سطح کلان نیز مثر می‌باشد.

مراجع

- زاده، س. تهران: شهید چمران/ای بر آموزش ترویج. ترجمه سلمان‌اس، گ. و آراس، ت. (۱۳۶۸). مقدمه‌آی پاپلی‌یزدی، م. ح. (۱۳۷۴). اهمیت مسأله محیط‌زیست. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۰ (۱): ۵-۲۴.
- جهانی، ع.، محمدی فاضل، ا. (۱۳۹۵). مدل‌سازی کیفیت زیباشناختی منظر در فضای سبز شهر با استفاده از شبکه عصبی مصنوعی، مجله محیط‌زیست طبیعی، منابع طبیعی ایران، ۹۶ (۴): ۹۶۳-۹۵۱.
- رضوانی، م. و روستایی، م. (۱۳۹۴). محیط‌زیست روستاها. تهران: انتشارات دانش‌های بنیان.
- شیرینی، س.م.، فرج‌اللهی، م.، کوهی‌اقدام، ا.، و میبیدی، ح. (۱۳۹۲). رابطه میزان استفاده از رسانه‌های جمعی (با تأکید بر تلویزیون) با ارتقای سطح سواد زیست‌محیطی معلمان. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۴ (۱): ۲۳-۴۰.
- سجادزاده، ح.، شریفی، ع.، اسدی، م. ع.، و شریفی، ن. (۱۳۹۴). دل‌بستگی مکانی و ادراک کیفیت محیطی بر میزان حس رضایت در محله سستی (نمونه موردی: محله حاجی همدان). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۶ (۲۲): ۱۳۹-۱۵۹.
- صالحی‌عمران، ا. و آقامحمدی، ع. (۱۳۸۷). بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۲۴ (۳): ۹۲-۱۱۷.
- عابدی‌سروستانی، ا.، و شاه‌ولی، م. (۱۳۸۸). نقش ترویج کشاورزی در ارتقا اخلاق زیست‌محیطی کشاورزان. نشریه اخلاق در علوم و فناوری، ۴ (۱-۲): ۱۲۰-۱۳۰.
- عطایی، پ.، یعقوبی‌فرانی، ا.، ایزدی، ن. (۱۳۹۶). ارزیابی مولفه‌های زیست‌محیطی احداث شبکه آبیاری و زهکشی در راستای توسعه روستایی (مطالعه موردی: شبکه آبیاری و زهکشی بند فیض‌آباد استان فارس). مجله محیط‌زیست طبیعی، منابع طبیعی ایران، ۷۰ (۱): ۱۳۷-۱۱۳.
- فتحی، ض.، کنعانی، م. ا.، و چاوشیان، ح. (۱۳۹۴). تحلیل رفتارهای زیست‌محیطی ساکنان شهر رشت با تأکید بر سبک زندگی. فصلنامه جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۶ (۳): ۱۰۳-۱۲۳.
- کارلسون، ا. و رهادوست، ب. (۱۳۸۷). زیبایی‌شناسی محیط‌زیست. فصلنامه زیباشناخت، ۱۸: ۱۵۱-۱۵۸.
- ملک‌محمدی، ا. (۱۳۸۶). ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی (جلد دوم: مبانی). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- میرزاده، ن. و سپهری‌فر، س. (۱۳۹۲). تعامل حق بر محیط‌زیست سالم و حق بر بهداشت. فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۲ (۴): ۳۷-۶۹.
- ولی‌زاده، ن. و بیژنی، م. (۱۳۹۵: الف). تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر نگرش زیبایی‌شناسی محیط‌زیستی از دیدگاه روستاییان شهرستان میاندوآب. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۳ (۲-۴۷): ۷۱۹-۷۳۰.
- ولی‌زاده، ن. و بیژنی، م. (۱۳۹۵: ب). کاربرد نظریه نیازهای مازلو در تحلیل نگرش زیبایی‌شناسی محیط‌زیستی روستاییان شهرستان میاندوآب. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۲ (۲): ۷۳-۸۷.

- Ahnstrom, J., Hockert, J., Bergea, H. L., Francis, C. A., Skelton, P., & Hallgren, L. (2009). Farmers and nature conservation: What is known about attitudes, context factors and actions affecting conservation?. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 24(1), 38-47.
- Brady, E. (2006). Aesthetics in practice: Valuing the natural world. *Environmental Values*, 15(3), 277-291.
- Bruni, D. (2016). Landscape Quality and Sustainability Indicators. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 8, 698-705.
- Carmi, N., Arnon, S., & Orion, N. (2015). Transforming environmental knowledge into behavior: The mediating role of environmental emotions. *The Journal of Environmental Education*, 46(3), 183-201.
- Dagher, G. K., & Itani, O. (2014). Factors influencing green purchasing behavior: Empirical evidence from the Lebanese consumers. *Journal of Consumer Behavior*, 13(3), 188-195.
- Danaci, H. M. (2015). Aesthetics in Cultural Landscape and Architectural Education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 190-195.
- Gruehn, D., & Roth, M. (2010). Landscape preference study of agricultural landscapes in Germany. *Journal of Landscape Ecology*, 9, 67-78.
- Han, H. (2015). Travelers' pro-environmental behavior in a green lodging context: Converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior. *Tourism Management*, 47, 164-177.
- Ives, C. D., & Kendal, D. (2013). Values and attitudes of the urban public towards peri-urban agricultural land. *Land Use Policy*, 34, 80-90.
- Maddy, D. J., Niemann, K., Lindquist, J., & Bateman, K. (2002). Core competencies for the cooperative extension system. *Oregon State University Extension Service*. Retrieved Jun, 23, 2011.
- Nisbet, E. K. (2014). Canadians connect with nature and increase their well-being: Results of the 2014 David Suzuki Foundation 30x30 Nature Challenge.
- Park, S. H., & Mattson, R. H. (2008). Effects of flowering and foliage plants in hospital rooms on patients recovering from abdominal surgery. *HortTechnology*, 18(4), 563-568.
- Price, J. C., & Leviston, Z. (2014). Predicting pro-environmental agricultural practices: the social, psychological and contextual influences on land management. *Journal of Rural Studies*, 34, 65-78.
- Prior, J. (2017). Sonic environmental aesthetics and landscape research. *Landscape ReseaRch*, 42(1), 6-17.
- Ramkissoon, H., Weiler, B., & Smith, L. D. G. (2012). Place attachment and pro-environmental behaviour in national parks: The development of a conceptual framework. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(2), 257-276.
- Roling, N. G., & Jiggins, J. L. S. (1994). Policy paradigm for sustainable farming. *European Journal of Agricultural Education and Extension*, 1(1), 23-43.
- Rosley, M. S. F., Lamit, H., & Rahman, S. R. A. (2013). Perceiving the aesthetic value of the rural landscape through valid indicators. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 85, 318-331.
- Sawitri, D. R., Hadiyanto, H., & Hadi, S. P. (2015). Pro-environmental Behavior from a SocialCognitive Theory Perspective. *Procedia Environmental Sciences*, 23, 27-33.
- Svabo, C., & Ekelund, K. (2015). Environmental Aesthetics: Notes for design ecology. *Nordes*, 1(6), 1-9.
- Taylor, R. B., Gottfredson, S. D., & Brower, S. (1985). Attachment to place: Discriminant validity, and impacts of disorder and diversity. *American Journal of Community Psychology*, 13(5), 525-542.
- Zelenski, J. M., Dopko, R. L., & Capaldi, C. A. (2015). Cooperation is in our nature: Nature exposure may promote cooperative and environmentally sustainable behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 42, 24-31.
- Zelenski, J. M., & Nisbet, E. K. (2014). Happiness and feeling connected the distinct role of nature relatedness. *Environment and Behavior*, 46(1), 3-23.
- Zhang, J. W., Howell, R. T., & Iyer, R. (2014). Engagement with natural beauty moderates the positive relation between connectedness with nature and psychological well-being. *Journal of Environmental Psychology*, 38, 55-63.
- Zhang, J. W., Piff, P. K., Iyer, R., Koleva, S., & Keltner, D. (2014). An occasion for unselfing: beautiful nature leads to prosociality. *Journal of Environmental Psychology*, 37, 61-72.
- Zube, E. H., Pitt, D. G., & Evans, G. W. (1983). A lifespan developmental study of landscape assessment. *Journal of Environmental Psychology*, 3(2), 115-128.